

onalnim graditeljstvom cvjetne gotike prve polovice 15. stoljeća. Firentinčevim djelovanjem preuređena je katedrala u stilu *Quattrocenta*, a njegov rad prepoznatljiv je i na drugim građevinama glavnog trogirskog trga. On je, navodi autor, tada radio kao pravi arhitekt urbanist koji je, na poticaj trogirskih humanista, proveo regulaciju glavnog gradskog trga, čime je nepovratno bilo izmijenjeno gotičko lice dotadašnjeg Trogira.

Ipak, nakon Turlonove smrti 1483., još jednom dolazi do promjene politike uređenja grada. Od tada u Trogiru intenzivno djeluje graditelj i kipar Ivan Duknović, no iz pregleda njegovih djela posve je razvidno, smatra autor, da on nije mogao imati izravnog utjecaja i udjela u trogirskim (pre)gradnjama druge polovice 15. st., ili barem do njegova zadnja desetljeća.

Drugi dio svoje knjige autor je posvetio opusu Nikole Firentinca na glavnom trogirskom trgu. Prvo se osvrće na sjevernu stranu trga i pomno razlaže restauraciju katedralnog sklopa s atrijem, krstionicom i kapelom sv. Ivana Trogirskog. Angažiranje Nikole Firentinca u tim je radovima nesumnjivo potvrđeno arhivskim dokumentima, ali i prepoznatljivim oblicima što su mogli proizaći jedino iz ruku ovog toskanskog umjetnika. Na istočnoj strani trga potom opisuje općinsku palaču podignutu još u doba komunalne samouprave. U drugoj polovici 15. st. dolazi do preoblikovanja njezina zapadnog pročelja, a po arhitektonskoj plastici autor pretpostavlja da je ta zadaća bila povjerena Nikoli Firentincu. Njemu pripisuje i dekoraciju prozora i vrata u prizemlju zgrade te mrežište jedne bifore s gornjeg kata. Firentinčev rad primjećuje, također, i na južnoj strani trga, primjerice na retablu oltara božice Pravde u gradskoj loži, na obližnjem tornju gradskog sata te u crkvi sv. Sebastijana za koju je Firentinac izradio kip sveca titulara i skulpturu Krista na pročelju crkve. Posebnu pažnju autor posvećuje i zapadnoj strani glavnog trogirskog trga te Firentinčevim radovima na preuređenju unutarnjih dvorišta i na ukrašavanju pročelja velike i male palače Cipiko.

U zaključnom dijelu knjige kronološki se razlaže i iscrpno analizira cjelokupno urbanističko preuređenje glavnog trogirskog trga u 15. stoljeću. Tom se velikom zahvatu pristupilo odmah po uspostavi nove (mletačke) vlasti u gradu radovima na obnovi katedrale i komunalne palače, a sredinom 15. st. i Koriolan Cipiko obnavlja svoju veliku palaču na zapadnoj strani trga. Međutim, pad Bosne pod osmanlijsku vlast šezdesetih godina 15. st. nakratko je prekinuo urbanističko uređenje glavnog gradskog trga te se žurno pristupilo boljem utvrđivanju grada. Provedena je regulacija kanala i produbljivanje obrambenog jarka, a dovršena je i gradnja polukružne kule na istočnom dijelu gradskih zidina. S obnovom središta grada u duhu rane renesanse nastavilo se nekoliko godina kasnije radovima Nikole Firentinca i njegove majstorske radionice na najvažnijim, gore spomenutim, gradskim građevinama. Navedenom treba pridodati i promjene u organizaciji prostora, kao što su zatvaranje ulica, rušenja starih gradnja i širenje trga. Tako pregradnje i obnove renesansnog Trogira nose jasne odlike urbanističke regulacije, pri čemu je uloga Nikole Firentinca bila ključna i nezamjenjiva.

Na kraju možemo zaključiti kako ova knjiga ne predstavlja samo iznimno ostvarenje na polju urbanističke povijesti i historije arhitekture, već je važna i za poznavanje filozofske misli humanističkih krugova ranorenesansnog Trogira. Interdisciplinarnim pristupom autor je ostvario sinergiju nekoliko znanstvenih disciplina, a samo takvim metodama može se u potpunosti predstaviti značenje trogirске *renovatio urbis*.

Tonija Andrić

Krešimir Čvrljak, *Miscellanea franciscana Croatica (Zbornik o hrvatskim franjevcima)*, ur. Tamara Tvrtković, vlastita naklada, Zagreb 2013., 581 str.

Povjesničar hrvatske i europske filozofije renesanse, te humanističko-renesansne baštine uopće, ali i romanist, prevoditelj, kulturni povjesničar, sudionik brojnih znanstvenih skupova i arhivist u miru Zavoda za povijest književnosti i teatrologije HAZU, Krešimir Čvrljak, autor

je više desetaka znanstvenih studija, rasprava i prijevoda kojima valja pridodati i njegovo najnovije djelo *Miscellanea franciscana croatica (Zbornik o hrvatskim franjevcima)*, koje je tiskao u vlastitoj nakladi kao iznimno važan prilog obilježavanju 800. obljetnice franjevaštva u Hrvata. To opsežno djelo od 581 stranice teksta, koje je posvetio u trajni spomen na svoje nezaboravljene profesore u nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zadru godine 1961.-1965., autor je podijelio na osam poglavlja s dodatkom, od kojih svako predstavlja zasebnu cjelinu. Djelo započinje s Proslavom (VII-XVIII) u kojemu autor nagovještava da će govoriti o sedmorici zaslužnih franjevaca čiji će životopis i javnu djelatnost podvrći vlastitom promišljanju. I doista, autor je tako i postupio.

Prvo poglavlje, *Pavao Pelizzer Rovinjanin (1600.-1691.). Život i djelo (1-34)*, sadrži autorov opsežan osvrt na lik tog zaslužnog franjevca, u kojemu ga živopisno oslikava kao visoko obrazovanog duhovnika, vrsnog govornika, mudrog crkvenog diplomata, te narodnog svećenika koji se gotovo savršeno uklopio u život grada Kopra i njegovih stanovnika tijekom 17. stoljeća. Unatoč svim vrlinama koje je fra Pavao posjedovao, nije baš ostavio većega traga, tek jednu *Memoriju* ili *Uspomenicu* napisanu kao izvješće za svoga obilaska Provincije 1640., koja sadrži svjedočanstvo vremena koje je, kako ističe autor, s tugom i mukom proživio. Njegov *Dnevnik*, koji je nastao na putu po Dalmaciji i Bosni, otkriva ga kao vrsnoga putopisca.

Drugo poglavlje, *Post u djelu Vrata nebeska i život vicchni (1677.) fra Ivana Ančića Dumljanina: Uztegnuye od yizbina ... uztegnutye poxude, i razborstvo u svemu (35-66)*, iscrpan je osvrt s brojnim bilješkama i komentarima na navedeno djelo fra Ivana Ančića (1624.-1685.), koji je na tako malom prostoru, od svega desetak stranica, uspio zbiti toliko raznorodne didaktičke faktografije s homiletičkim prefiksom na temu naloženosti, propis(a)nog obdržavanja, purgativne ili katarzične svetosti i punine crkvenosti svevjekovnog instituta posta za koji se može kazati da je kao *momentum privativum* duboko ugrađen u velebno djelo stvaranja.

Treće poglavlje, *Fra Luka Vladmirović pred sudištem Alberta Fortisa, Ivana Lovrića i povijesti (1774.-2006.) (67-123)*, odnosi se na autorov opis lika i djela fra Luke Vladmirovića (1718.-1788.) koji je ostavio neizbrisiv trag svoje jedinstvene, ali i teško razumljive i prihvatljive osobnosti i naravi. Na fra Luku i njegovo djelo *Likarie priproste*, koje govori o uzročniku malarične groznice koja je osobito harala u dolini Neretve, osvrnuli su se i napadali ga brojni njegovi suvremenici, među kojima i najpoznatiji, Alberto Fortis (1741.-1803.), Ivan Lovrić (1754.-1777.), a kasnije i Julije Bajamonti, te drugi u novijoj historiografiji. S navedenim protivnicima fra Luka se snažno borio za vjerodostojnost svoga djela o kojemu se od 1776. neprekidno piše nekritički i kritički, pristrano i nepristrano. No, fra Luka je i sam kazao kako njegove *Likarie* odolijevaju svim prkosima i svima onima kojima nije bio počudan.

Četvrto poglavlje, *Što i kako se pisalo o fra Mati Zoričiću Pakovčaninu od god. 1763. do 2012. (125-215)*, sadrži autorov kritički osvrt na brojne radove i rasprave koje sve do danas donose nepotpune i pogrešne biografske podatke o fra Mati Zoričiću (1721./23.-1783.), autoru druge hrvatske *Aritmetike (Aritmetika u slavni jezik illiricki sastavljena ... U Jakinu, MDCCLXVI)*. Po svemu sudeći, Zoričić nije bio previše cijenjen ili privilegirani autor u hrvatskoj literarnoj sredini 19., kao niti tijekom 20. stoljeća, i to vjerojatno stoga što je kao franjevac bio podanik vladajuće *Serenissime*, koji se usudio tiskati svoja prva djela na hrvatskom jeziku izvan njezinih granica, u Ankoni (Jakinu). Na kraju slijedi opsežniji osvrt na stariju i noviju literaturu o fra Mati Zoričiću, s ispravcima netočnih biografskih podataka.

Peto poglavlje, *Fra Petar Krstitelj Bačić (1847.-1931.) pod teretom vlastitog neopreza i tuđe krivnje (217-308)*, opsežan je i vrlo zanimljiv prilog koji se sastoji od dva potpoglavlja: 1. *Francuski vojni, diplomatski, istraživački, literarni i turistički koridori prema hrvatskom Jadranu od 11. do 20. st.*, u kojemu se autor osvrće na 26 francuskih putopisaca različitih zanimanja i zvanja čiji su itinerari zbog određenih potreba, zanimanja ili službe, bili usmjereni prema Jadranu i dalje; 2. *Jean Pierre Benoit Bauron: Francuski marijanski piligrin u hrvatskoj polemičkoj areni*, u kojem se govori o putovanju lionskog župnika, povjesničara, profesora retorike i filozofije, te svjetskoga puto-

pisca J. P. B. Baurona na Jadran, koji je razgledao i prema zabilješkama napisao djelo *Les rives illiriennes* (Paris 1888.) i posvetio ga Gospi Trsatskoj (*A Notre Dame de Tersato*). Djelo je izazvalo veću pozornost francuske literarne i kulturne javnosti, ali i dvojice naših duhovnika, fra P. K. Bačića, koji se u zadarskom *Narodnom listu* 1889. osvrnuo na njega u podlistku *Primjetbe...* te šibenskog župnika don Ivana Vuletina u njegovim *Opazkama* u istom listu. Njih dvojica su međusobno vodili žustru polemiku u svezi sadržaja toga djela, a posebice zbog iskrivljenog i netočnog Scuratijeva talijanskog prijevoda.

Šesto poglavlje, *Fra Lujo Marun i prof. dr. Milan Rešetar u razmijenjenoj korespondenciji 1905.-1916.* (309-340), pokazuje jedinstven i zoran primjer jedne vrlo uspješne suradnje na području povijesti hrvatske numizmatike između vrhunskoga znanstvenika, europskog intelektualca i bečkog sveučilišnog profesora, i nasuprot njemu čistog amatera i običnog fratra čiji su nagon i ljubav za arheološkim istraživanjima rezultirali zavidnim arheološkim opusom koji će ga obilježiti kao oca hrvatske nacionalne arheologije. Ta korespondencija svjedočanstvo je i njihovih dobrih međusobnih desetogodišnjih odnosa i skrbi za hrvatsku kulturnu baštinu.

Sedmo poglavlje, *Nosivi biljezi Marunove arheologije u optici Stjepana Gunjače* (341-376), svakako je zanimljiv i veoma koristan prilog povijesti nacionalne arheologije povodom 100. obljetnice rođenja S. Gunjače i 70. obljetnice smrti Luje Maruna, u kojemu se autor osvrće na Gunjačino gledište o Marunovim zaslugama u pogledu arheoloških istraživanja, stvaranju starinarskog društva "Bihać" te otvaranju Prvog muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u kojemu su trebali biti sakupljeni i izloženi samo hrvatski spomenici, bez rimskih, kako je to htio i predlagao don Frane Bulić. O tomu se između njih dvojice vodila žustra rasprava u kojoj je ipak prevladalo Marunovo mišljenje.

Osmo poglavlje, *Fra Hadrijan Borak: veleprinosnik znanstvenom ugledu hrvatskih kapucina u skotističkom svijetu* (377-472), opsežan je prilog u kojemu autor prikazuje kako je fra Hadrijan Borak (1915.-1993.), kapucin, profesor filozofije na trima rimskim sveučilištima, rektor i prefekt te suosnivač studija, član Talijanskog filozofskog društva, suautor kritičkog izdanja djela Ivana Dunska Škota, pokretač brojnih časopisa, poznavatelj šest stranih jezika, u svoja dva temeljna rukopisna djela pristupao proučavanju filozofije fra Ivana Dunska Škota (1265./1266.-1308.) i sv. Bonaventure, osvrćući se na Duns Škotove teze o metafizici, spoznatljivosti Boga, o pojmovima, o duši i tijelu, o neovisnosti duše, te o principu djelatnosti slobodnog čovjeka, itd.

Posebni dodatak *Je li Franjo Asiški prvoojcesnik humanizma i renesanse?* (473-500), kraći je osvrt u kojemu autor govori o Franji Asiškom i njegovim suvremenicima: Danteu, koji ga spominje na dvadesetak mjesta u svojoj *Božanstvenoj komediji*, Rajmundu Lullu (1235.-1315.) koji je privukao osobitu pozornost hrvatskih renesansnih humanista, Jurju Dragišiću (1445.-1520.), Pavlu Skaliću (1534.-1571.) te Jurju Dubrovčaninu (1579.-1622.), ali i o suvremenim teolozima Henryju Thodeu, Paulu Sabatieru i Gustavu Schnüreru. No, kad je riječ o Franji Asiškome, on je za neke začetnik i preteča renesanse, čiji se najstariji spomen u hrvatskoj renesansnoj književnosti nalazi u djelima Jurja Šišgorića i Antuna Vramca. Iza tog poglavlja dodan je opsežan popis upotrijebljene literature, za svako poglavlje posebno (501-544), te *Kazalo osobnih imena* (545-566) i *Kazalo zemljopisnih naziva* (567-576).

Na kraju se nalazi *Sadržaj* (577-581) s naslovima i podnaslovima kao cjelokupan pregled djela koje ima važno mjesto i iznimnu vrijednost u hrvatskoj filozofskoj i povijesnoj literaturi, posebice na području filozofskoga istraživanja u koje je autor uložio višegodišnji trud, mar i veliko poznavanje latinskih izvora s relevantnom literaturom na europskim jezicima koju je priložio u brojnim citatima kroz svako poglavlje. Prikazujući sedam franjevačkih likova – sedam duhovnika – te dva, uistinu zaslužna hrvatska znanstvenika, autor čitatelja uvodi u njihov život i svjetovno djelovanje s obiljem biografskih podataka koje dopunjuje i ispravlja. S filozofskog, a posebno s teološkog aspekta, autor razmatra i duboko ulazi u bit sadržaja njihovih djela, rasprava i putopisa, posebno se osvrćući na njihove prethodnike, koji su svojim razmišljanjem i djelima utjecali na svoje sljedbenike, a u konačnici i na njihovo

buduće stvaralaštvo. Svaki od navedenih likova vrlo je zanimljiva duhovna osoba, i svaki je od njih dao hrvatskoj, ali i europskoj historiografiji, veoma važan znanstveni doprinos s područja filozofije, teologije i povijesti. Djelo je pisano razgovijetnim hrvatskim jezikom s nekim "novim" hrvatskim riječima te brojnim stranim, pretežno latinskim izrazima. Izvori, koje je autor koristio, istaknuti su u brojnim bilješkama i sadrže vrlo zanimljive činjenice vezane uz javnu djelatnost navedenih likova. Naracija tog kvalitetnog djela, dok ga čitamo, uvodi nas u zanimljiv i gotovo nepoznat život sedmorice franjevac, zaslužnih znanstvenika i putopisaca, s kojima Čvrljak razgovara, vodi dijalog, iznosi njihove vrline i zasluge, ali i kritike njihovih suvremenika. Takvim načinom njihova predstavljanja, Čvrljak im je udahnuo novi život, te ih uzdigao na zaslužno mjesto, otevši ih zaboravu.

Ante Gulin

Alojz Štoković, *Crnogorsko nasljeđe u Istri. Peroj – nove spoznaje oko doseljavanja i udomljavanja Crnogoraca 1657.-1816.*, HCDP "Croatica-Montenegrina RH", Osijek 2012., 312 str.

Alojz Štoković, autor naslova što ćemo ga na ovome mjestu predstaviti, rođen je 1950. godine u Puli. Od 1980. zaposlen je u Zavodu za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci, područnoj jedinici u Puli. Bavi se proučavanjem socijalne, gospodarske i političke povijesti na istarskom poluotoku u razdoblju od 16.-19. stoljeća, navlastito poviješću konfesionalnih zajednica u geografskom trokutu Trst-Rijeka-Pula. Njegov bibliografski opus broji 159 znanstvenih i stručnih radova objavljenih u Hrvatskoj i inozemstvu. Također, sudjelovao je na više od 150 domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova. Donedavno je kao vanjski suradnik bio predavač na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli. Trenutno je predsjednik Matice hrvatske, ogranka u Fažani, član uredništva Vjesnika istarskog arhiva i predsjednik Hrvatsko-crnogorskog društva prijateljstva (*Croatica-Montenegrina*).

Knjiga *Crnogorsko nasljeđe u Istri* započinje prolegomenom istoimenog naslova iz pera njezina urednika, ujedno i mentora doktorskog rada Alojza Štokovića, prof. Milorada Nikčevića. Riječ je, dakle, u osnovi o prerađenom doktorskome radu. Strukturalno gledano, iza uvodnika slijedi 11 glava, svaka od kojih je podijeljena na zasebna poglavlja.

U prvoj glavi Štoković piše općenito o naselju Peroj, njegovom neposrednom okružju i posebnostima. Potom kroz desetak stranica obrađuje načelna pitanja okolnosti što su prethodile crnogorskom doseljavanju u Peroj, a to su svakako traumatične životne okolnosti matičnog zavičaja koje su poslužile kao povod iseljavanju iz matične zemlje, kao i grčke obitelji koje su prethodile Crnogorcima u naseljavanju Pule i Peroja. Ova je glava zaokružena osvrtom na dva svećenika: Mihajla Ljubotinu i Miha Brajkovića koji su predvodili pristiglu skupinu 1657. godine.

U drugoj glavi autor raščlanjuje tzv. Perojsku povelju, tj. *atto di investitura* kako je nazvana u hrvatskoj i talijanskoj literaturi, a koja je van svake sumnje ključno vrelo za proučavanje povijesti naseljavanja i udomljavanja pravoslavnih Crnogoraca u Istru. Riječ je o građansko-pravnom dokumentu nastalom 1657. koji je i inače najvažnija isprava o novovjekovnoj povijesti Peroja. Osvrćući se na povijest rukovanja tim arhivskim dokumentom, autor ističe kako je po prvi put objavljena 1852. godine u Kandlerovoj publikaciji *L'Istria*. Pozornost pridaje posve opravdano i zadnjem župniku katoličke župe sv. Stjepana u Peroju Antonu Fiorantiju. Kako bi bilo za očekivati, sam kraj ove glave rezerviran je za prijepis originala *in extenso* te za prijevod povelje na suvremeni hrvatski jezik.

U trećoj glavi Štoković još detaljnije raščlanjuje spomenutu *Perojsku povelju* ukazujući na njezine pojedinačne (Mihajlo Ljubotina, Miho Brajković) i skupne aktere (Albanci, pet obitelji iz Crne Gore) te posebno na Francesca Consolicha, njezina prepisivača iz 1787. godine, pri